

İKİLEMELERLE ZENGİNLEŞEN TÜRKÇE

Nezhat GÖZAYDIN

Bir dilin zenginliği söz konusu olunca, onun düşünceleri, olayları ve duyguları ifade ediş biçimlerinin çeşitliliği de gündeme gelmektedir. Bazen bir kelime cümledeki kullanılış bakımından farklı anlamlar taşıyabileceği gibi, bazen da değişik kelimeler eş değer anlamlara gelebilir.

Zenginliği gösteren ve sık kullanılan bir yol ise aynı kelimenin tekrarıdır. Yana eş sesli başka bir kelimenin de getirildiği olur. İkileme adı verilen bu kavram konusunda Türkçedeki durumla ilgili bir çok çalışma yapılmıştır. Ancak konuyu ilk olarak etraflıca işleyen Prof. Dr. Osman Nedim Tuna ile Prof. Dr. Vecihe Hatiboğlu'dur.¹ Yazımızı uzatmamak için *Türkçe Sözlük*'teki ikileme teriminin tanımını aktarmak isterim: "Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması." (*Türkçe Sözlük*, TDK Yayını, Ankara, 2011, s. 1165).

Konuyla ilgili kaynaklarda uzun uzun tanımların yapıldığı, sınıflara bölüdüğü ikilemeleri yazarlarımızın hemen hepsi yazı ve kitaplarında kullanmıştır. Böylece Türk dili hem zenginlik kazanmış hem de anlatılmak isteneni yazarlarımız farklı biçimlerde ifade ederek renklendirmeyi başarmışlardır. *Türkçe Sözlük* içindeki maddelerde bunlardan yüzlerce örneği sergilenmiştir. Ancak yine de bir hayli ikilemenin eksikliğini tespit edince, bunların bazılarını burada örneklerle belirtmek istedim. Örnek cümlelerdeki yazarlarımızın yazımları aynen korunmuştur. Seçilen ikilemelerin büyük bir çoğunluğu *Türkçe Sözlük*'te bulunmamaktadır. Olanların ise farklı kullanılışları ve anlamları vardır.

acele acele: acele ederek, telaş içerisinde anlamındadır. "Yolcular, memleketlerine ve bekleyenlere kavuşmak neş'esiyle acele acele eşyalarını topluyorlardı." (RHK/S, 6)

1 Daha geniş bilgi için bk. Osman Nedim Tuna, "Tekrarlar", *Türk Dili ve Edebiyatı* dergisi, Kowalski Özel Sayısı, C. III/No: 3-4, İstanbul, 1949, s. 429-477 ve "Tekrarlar-II" ay.y., C.IV/ No: 1, İstanbul, 1950, s. 39-81; Vecihe Hatiboğlu, *İkileme*, TDK Yayını, Ankara, 1971, 119 s.; Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayını, Ankara 2013.

aç açık kal-: Zavallı, yoksul, muhtaç anlamına geliyor. “Gece gündüz, aç açık, sersefil perişan muhacir kafilesine baktı.” (NB/NA, 293)

açık açık: Hiçbir şey gizlemeden, apaçık olarak anlamındadır, “Bunları açık açık anlattıktan sonra, insan zaafını ve dramını aradan çekiyordu.” (Sİ/DD, 75)

açık koyu: Renk farklılığındaki tonları belirtir. “İrili ufaklı, işlenmiş işlenmemiş, açık koyu, hareli haresiz, mat parlak onlarca firuze...” (NB/NA, 117)

afir tafir: Yüksekten bakarak, hava atarak anlamındadır. “Şunun bunun meyhanesinden beş kuruş para ödemedi afir tafirle ayrıl.” (Sİ/DD, 55)

alacalı bulacalı: *TS*’de buradaki anlamı verilmemiş. Değişken, farklı olan anlamına geliyor. “Bu alacalı bulacalı havalarda düz olan denizin yüzü tullenmişti.” (NB/NA, 53)

alev alev: *TS*’de dördüncü bir anlam vermek gerekiyor bu örneğe bakarak. “Günlerdir yitmiş bu şimdiki alev alev sevincin sebebini merak ediyordu.” (OK/BFV, 235) Anlamının ‘heyecan dolu, fazla gösterişli’ olması daha uygundur. Başka bir yazarımız ise ‘kıpırmızı, sımsıcak’ anlamını vermiştir “Alev alev yanan yüzüne yapışan kar taneleri birer damla su oluyordu.” (CU/KS, 59)

allanıp pullanıp: ‘Çok süslü olarak’ anlamını taşıyor. “Kendine güzel bir giysi yaptırmış, allanıp pullanıp karşılarına çıkmış. (PC/BHÖ, 22)

allayıp pullayıp: ‘Çok süsleyerek’ anlamındadır. “Elimdeki bütün malzeme allayıp pulladığım birkaç hatıra, iki mektup.” (NB/NA, 95)

allı sarılı: ‘Kırmızılı, sarılı renklerle dolu’ diyebiliriz. “Bodur fidanlar burada çınarlar gibi gelişmiş ve allı sarılı çiçeklerle pürnakıl donanmıştı.” (RHK/S, 14). Buradaki ‘pürnakıl’ sözü de *TS*’de yer almıyor.

apar topar: *TS*’de verilen anlam bu örneğe uygun düşmemiş. Burada ‘çarçabuk, hemen’ anlamındadır. “İyi oldu öldüğü, hekimler çok ıstırap çekecek diyorlardı, apar topar öldü.” (Sİ/DD, 197)

arsız arsız: ‘Utanmadan sıkılmadan, yüzüstü bir şekilde’ anlamındadır. “Arsız arsız bakıyordu, yarım yaşmağından taşan sırtışı da arsızdı.” (MNS/A, 54)

ateş ateş: “Kara böcekler düşlerine bile girerler, kara kara girerler, ateş ateş girerlerdi.” (OK/BFV, 14), Anlamının ‘sıcaklık ve sıkıntı vererek’ olduğunu düşünüyorum.

atlaya atlaya: Buradaki anlamı ‘oradan buradan çevirerek, arada sayfaları okumadan’ olsa gerekir. “Kitabını başkaları söyledi. Ben de atlaya atlaya, bana ait kısımları okudum.” (Sİ/DD, 214)

avare avare: ‘hiçbir şey yapmadan, başıboş’ anlamındadır. “Avare avare dolaştıktan sonra loş ve yosunlu bir yerde uzandım.” (HEA/YPC, 141)

ayda yılda: ‘Ender olarak, çok seyrek’ anlamına geliyor. “Ayda yılda bir kere bir araya gelirsek...” (Sİ/DD, 216)

ayıp ayıp: “Kime, neye belli belirsiz, ayıp ayıp küfürler ağzında.” (OK/BFV, 17). ‘Çok ayıp sayılan’ anlamında kullanılmış.

ayrılık gayrılık: ‘Hiç yabancılık çekilmeden, samimi olarak’ anlamındadır. “Hiç atışmamışlar, aralarında ayrılık gayrılık duymamışlardı.” (RHK/S, 20)

azala azala: Her iki örnekte de ‘giderek hafifleyen, gücü azalan’ anlamını taşıyor. “Araba tekerleklerinin gürültüsü, bozuk kaldırımlar üzerinde azala azala işitilmez oldu.” (HRG/HS, 178) ve “Hanımın sesi, merdivenlerde azala azala yankılandı.” (Aİ/SP, 166)

ballandıra ballandıra: ‘Çok tatlı, süslü olarak’ anlamında olsa gerek. “Bu insanlar, mazisini ballandıra ballandıra anlatıyorlar.” (Sİ/DD, 176)

basa basa: ‘Hafifçe basarak’ anlamındadır. “Pabuçları elinde, ayaklarının ucuna basa basa içeriye giriyordu.” (RNG/SS, 74) ve “Parmaklarının ucuna basa basa kapıdan çıktı.” (CU/KS, 29)

benek benek: “Adaların benek benek lambaları göz kırıyor.” (CU/KS, 108). Anlamının ‘yanıp sönen noktalar hâlinde’ olduğunu düşünüyorum.

bet beniz: “Çökkün. suratı ortasında iki parlak göz, bet beniz kül gibi, yerinden doğruldu.” (RHK/S, 16). *TS*’de bu şekliyle, yalın hâlde yok, başka fiillerle verilmiştir.

beyaz beyaz: ‘Bembeyaz’ anlamını taşıyor. “Savrulan etekleri altından beyaz beyaz, tombul tombul gözüküp kaybolan bacaklarına bakıyorlardı.” (OK/BPV, 5)

biçim biçim: ‘Değişik biçimlerde’ anlamındadır. “Fırtınaların kayalara attığı, parçalanmış boy boy, biçim biçim, garip, kapkara gemiler.” (PC/BHÖ, 137)

birike birike: ‘Sürekli birikerek, toplanarak’ anlamına geliyor. “Hah, bir bu eksikti sözünde uzun zamanlardan beri birike birike nihayet isyan hâlinde taşmaya hazır bir yakınmanın tehditli acılığı vardı.” (YKK/SG, 43)

boğuk boğuk: “Ölüm, şalterin şırak! diye indirilmesidir diyerek, boğuk boğuk gülmüştü,” (Sİ/DD, 198) ve “Köpeklerin ara sıra derinden, karlar altından boğuk boğuk havlamaları işitiliyor.” (HRG/HB, 7). Birinci örnekte ‘kısık bir biçimde’, ikincisinde ise ‘boğulurcasına’ anlamları verilebilir.

buğulana buğulana: “Karın altından çıkan toprak buğulana buğulana nemini kaybetmiş, kurumaya dönmüştü.” (MK/BÖ, 107). Anlamının ‘sürekli buğusunu yitirdiğinden’ olmalıdır.

bulut bulut: ‘Hafif hafif’ anlamı verilebilir. “Adı sanı olmayan, kaybolmaya mahkum yazı hevenkleri, bulut bulut uçuyor parmaklarımdan.” (ÇA/GG, 159)

but but: “Sonra eve but but taşınan et, kilo kilo domates, elma, armut, muz...” (OK/BFV, 18). Anlamı ‘bütün butlar’ hâlinde olmalıdır.

cıl cıl: “Köyün yeri yüksek olduğundan öyle her yeşillik yetişmiyor. O da cıl cıl akan bir acı suyu çeşme yalağına biriktirip oradan taşıyarak.” (MK/BÖ, 9). Buradaki anlatıma göre ‘incecik, cıltz bir şekilde’ diyebiliriz.

cırlı cırlı: ‘İncecik, tiz sesler çıkararak’ anlamındadır. “İnce çatlak sesi ile cırlı cırlı cırlar; milleti başına toplardı.” (MK/BÖ, 108)

çingır mıngır: “Dört tekerlekli bir muhacir arabasıyla çingır mıngır kaçıp gelmişlerdi.” (OK/BFV, 12). Burada tekerlekler tarafından çıkarılan sesler taklit edilmiştir, sanırım.

çabuk çabuk: “Genç kadın, onun itirazına meydan bırakmamak için çabuk çabuk söze devam ediyordu,” (RNG/AG, 15) Anlamı ‘hızlı olarak, hiç ara vermeden’ olmalıdır.

çatal çatal: ‘Çatallaşmış, çizgi çizgi’ anlamındadır. “Maytap yeşili şimşeklerin, uzun bir parıltı içinde çatal çatal belirip kayboldukları görülüyordu.” (Aİ/SP, 339)

çatlak çatlak: “Annemin siyah, çatlak çatlak maroken koltukta oturduğunu biliyordum,” (Sİ/DD, 12), ‘yer yer çatlamış olan’ anlamına gelmektedir.

çift çift: ‘Bir çift olacak şekilde’ anlamındadır. “Şöyle bir temizlenip çift çift bağlanacak.” (Sİ/RS, 4)

çizik çizik: “Cızırtılı, çizik çizik plaklardan operalar dinliyordu,” (Sİ/DD, 200). ‘Üstü çizilmiş hâlde olan’ anlamındadır.

deli dolu: “Gerçekten de çok deli dolu, lâfı ağzındaydı.” (OE/BJJ-V, 31) ‘Ak-lına estiği gibi, hiç çekinmeden’ anlamına gelir,

demet demet: ‘Demetler hâlinde’ anlamındadır. “Şu Kaptan budalasını nasıl söğüşlemeli, elindeki demet demet mangırlardan nasıl uçlanmalıydı?” (OK/İK, 81)

debelene debelene: ‘Sürekli debelenerek, hareket ederek’ anlamına geliyor. “Zavallılar o la’l renkli ve şekerli derya içinde debelene debelene kalıbı dinlendirirler.” (HRG/Ş, 18)

deniz deniz: bk.duman duman.

dikkatli dikkatli: “Zeki, parlak gözleri ile dikkatli dikkatli beni süzüyor.” (YKK/MSH, 111) Anlamı ‘çok dikkat ederek’ olmalı.

dinlene dinlene: bk. dura dura

diyar diyar: “Yeniden Hint Okyanuslarına gidecek, diyar diyar dolaşacak kudrete sahipti.” (RHK/N, 543). Burada ‘birden fazla ülke’ anlamındadır.

dinleye dinleye: “Arka yoldan, kanat sıkırtıları ve yaprak hışıltıları dinleye dinleye Fırzuğa’ya inecektim,” (Sİ/DD, 50) ve “Zavallı adam, anlamadığı şeyleri

dinleye dinleye ruh sıkıntısından verem oldu.” (AŞH/GZF, 88). Her iki örnekte de ‘sürekli dinleyerek’ anlamı verilmiştir.

dobra dobra: “Çevremizde dobra dobra söyleyen adam sayısı artsa bayram edeceğimiz.” (AB/D, 158). *TS*’de bu ikileminin yanında ‘konuş-’ fiili verilmiş ve örnek bulunamamış. Örnektene bakarak ‘söyle-’ fiilinin de eklenmesi uygun olacaktır.

duman duman: “İstanbul toz toz, duman duman yıkılıyor, yapıyordu.” (OK/BFV, 12) ve “Giderlerdi işte bir yerlere deniz deniz, vapur vapur, duman duman.” (OK/BFV, 17). Birinci örnekte ‘toz toprak içinde, tozdan dumanlar içinde’ anlamında, ama ikinci örnekte ise ‘dumanlar içinde, vapurun saldıgı dumanlarda’ anlamındadır.

dura dura: ‘Ara sıra duraklayarak’ anlamına geliyor. “Basamakları dura dura, nefes ala ala, dinlene dinlene tırmanıyoruz.” (NB/NA, 323)

dükkân dükkân: ‘Dükkândan dükkâna’ anlamındadır. “Dükkân dükkân dolaşırken aklına gelmiş.” (NB/NA, 230)

dünsüz bugünsüz: “Yüzünde dünsüz bugünsüz rahat, sakin, mesut bir ifade var.” (CU/KS, 41). Anlamının ‘dünü ve bugünü umursamayan’ olduğunu düşünüyorum.

düşüne düşüne: “Bu dünyanın saçmalıklarını düşüne düşüne yok olmamanın emniyet subapı, delirmektir.” (AB/OY, 256). ‘Sürekli kafa yorarak, düşünerek’ anlamına gelmektedir.

eksik püksük: “Geriye kalan gizler çözülecek, eksik püksük tamamlanacak, çember kapanacaktır,” (Sİ/DD, 7). Anlamı ‘her ne eksik varsa’ olsa gerekir.

elâ elâ: “Gözleri elâ elâ parlıyarak bakıyor.” (OK/BFV, 156). ‘Ela renkli gözleriyle’ anlamındadır.

fıldır fıldır: ‘Çok canlı bir şekilde, canlılık saçarak’ anlamındadır. “Sabahın beşinde gözlerim fıldır fıldır açıldı.” (ÇA/BUBU)

fiştiki fiştiki: “Kıyıda, başlarında ipek eşarplar, fiştiki fiştiki gülüyor, kırtıyordardı.” (SB/BŞM, 336). *TS*’de ‘fistekle-’ maddesinde benzer bir açıklama var. Burada ‘kışkırtıcı bir şekilde’ anlamı verilmiştir.

gaddar gaddar: “Omuzunun üstünden, birini kısıtgı kömür gözleriyle gaddar gaddar bakıyordu.” (TB/YB, 18). Anlamının, ‘gaddarca, insafsızca, zalimlik yaparcasına’ olduğunu düşünüyorum.

geçe geçe: “Tren, hıncahınç istasyonlardan geçe geçe yol aldı.” (NB/NA, 247). ‘Geçerek, geçip giderek’ anlamındadır. Başka bir yazarımız şu örneği veriyor: “Günler geçe geçe ömür bitiyor, zaman kontenjanımız azalıyor.” (AB/SBT, 115). Buradaki anlam ise ‘tüketerek’ olmalıdır.

gezme tozma: “Annemin tersine, babamın gezme tozma merakı vardı.” (Sİ/DD, 4-3). ‘Çok gezmek’ anlamında kullanılmıştır.

gire çıka: ‘Girip çıkarak, dolaşarak’ anlamındadır. “Mahalleleri birbirinden ayıran kapılardan gire çıka, surları takip ede ede... bir sokağa saptı.” (NB/NA, 110)

giyile giyile: “Kedinin tüyleri biraz dökülmüş, giyile giyile tarazlanan yün kazaklar gibi biraz keçeleşmiş.” (Sİ/218) ve “Giyile giyile eskiyip yer bezi olacağını biliyordum.” (Sİ/DD, 208) Yazar her iki örnekte de ‘bir hayli giyildiğinden, sürekli olarak giyildiğinden’ anlamında kullanmıştır.

giyilmeye giyilmeye: Yukarıdakinin olumsuzluk bildiren biçimidir. “Giyilmeye giyilmeye elbiselerim sarardı, soldu.” (Sİ/DD, 216)

gizli gizli: ‘Gizlice, kimseye belli etmeden’ anlamına gelmektedir. “Bütün işini gücünü bırakıp gizli gizli kendisini uzaktan seyre çalıştığını fark etmişti.” (OA/KT, 86)

gülümseye gülümseye: “Meclis Başkanı Fethi Bey hitabet kürsüsünü tepeden gülümseye gülümseye seyrediyor.” (YKY/PKY, 74). Anlamı ‘sürekli gülümseyerek’ olmalıdır.

güm güm: *TS*’de ‘güm’ madde başı var ve bu ikileme madde içinde verilmiş, oysa ayrı bir madde başı olmalı, fiilleriyle birlikte orada gösterilmeliydi. “Allah sizi inandırın, evimizin içi güm güm gümlerdi.” (OK/BFV, 35). Buradaki anlamı *TS*’de aktarılan fiillerden farklıdır ve ‘sevinç, neşe dolu olarak’ır.

güneş güneş: “Bir büyük şehir...Güneş güneş, muz muz, yağmur yağmur, yeşil yeşil...” (OK/BFV, 136). Yazarımız buradaki ikilemelerle şehrin bir tür tasvirini yapmakta, ‘güneşler içinde’ olduğunu belirtmektedir.

gürp gürp: “Işığın yanında yüreği gürp gürp ederek durdu.” (YK/İM, 27). Anlamının ‘kalbi hızla çarparak’ olması gerekir.

hâle şekle sok-: “Her sabah hâle şekle sokulması gereken ağır ve uzun saçlar.” (NB/NA, 96), ‘Düzen verilmesi, düzeltilmesi gereken’ anlamına gelen bu ikilemeli fiil de *TS*’de yoktur.

hâle yola koyul-: “Mesele ona açılacak, hâle yola koyulacaktı.” (NB/NA, 159). Buradaki anlam ‘bir çözüm üretilerek’ benzeri olmalıdır.

halka halka: ‘Halkalar şeklinde’ anlamı olan bir ikilemedir. “Aynı yağda halka halka doğranmış soğanları bir güzel pembeleştirin.” (Sİ/RS, 60)

hamle hamle: “Çukura batan gözleri, sonu gelmeyeceği anlaşılan, hamle hamle sönüp yanan bir ışıkla ne fena parlıyordu.” (RHK/S, 21). Anlamının ‘bazen, ara sıra’ olduğunu düşünüyorum.

hantal hantal: “Sarı bir otobüs parkelerde hantal hantal geldi, önlerinde tıklım tıklım durdu.” (OK/BFV, 63). ‘Kaba, yavaş ve sallanarak’ anlamındadır.

hararetili hararetili: “Cemaat ise hararetili hararetili seferberliği tartışıyordu.” (NB/NA, 37). Anlamı ‘canlı ve coşkunca’ olmalıdır.

hareli haresiz: bk. açık koyu

heceleye heceleye: ‘Hece hece olarak, heceleyerek’ anlamının verileceği uygundur. “Kelimeleri heceleye heceleye, ona yaşantısını ve serüvenini anlattı.” (Aİ/Y’TB, 20)

hepi topu: “Satın alacakları hepi topu birkaç arşın poplin kumaştı.” (NB/NA, 63) ve “Hepi topu otuz beş, otuz altı yaşlarında olmalı.” (Sİ/DD, 13). Örnekteki anlamı ‘hepsi’dir.

hıçkıra hıçkıra: ‘Sürekli hıçkırarak’ anlamındadır. “Durup dururken hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlıyordu.” (RNG/EH, 103)

hıkır hıkır: “İki pehlivanın lafları, kimi zaman vıcık vıcık gözyaşları, kimi zaman da hıkır hıkır gülmeler arasında gidip gelir.” (SB/KK, 163). Buradaki anlamın ‘gizlice fıkırdayarak’ olduğunu düşünüyorum. *TS*’de ‘hıkır’ madde başı yok, ses taklidi bir sözdür.

hırslı hırslı: ‘Hırsla dolu olarak’ anlamına geliyor. “Dişlerini yeniden gıcırdattı, içini çekti hırslı hırslı.”(OK/BFV, 18)

homurdana homurdana: “Kahveyi, titreyen elleri ile aldı, yarısını üstüne başına dökerek, homurdana homurdana içmeğe başladı.” (EET/P, 217) ve “Develerin öfkeyle homurdana homurdana sahiplerine cevap vermelerini keyifle seyretti.” (NB/NA, 160), İlk örnekteki anlamın ‘içinden homurdanarak’, ikincisinde ise ‘anlamsız, boğuk homurtularla’ olduğu anlaşılıyor.

hoplata hoplata: Anlamın ‘hoplatarak, zıplatarak’ olması gerek. “Hoş fıkralar anlatıp göbeğini hoplata hoplata güler.” (HT/ŞYY, 38)

huyu suyu: *TS*’de madde başı olarak yok, ‘huy’ maddesinde bu ikileme fiillerle alınmış, oysa ayrı madde başı olmalı ve bazı fiillerle ayrıca açıklanmalıydı. “Kıza bir şey olmuş, huyu suyu değişmiş.” (CU/KS, 115). Anlamı ‘yaradılışı, tabiatı’ olmalıdır.

ılık ılık: “Destanlar, zamanlar aşan halk sanatkârlarının mısraları ılık ılık ruhu- na aktı.” (CU/SDŞ, 59) *TS*’de ‘ılık’ maddesinde sadece sıcaklık anlamı verilmiştir. Oysa buradaki örnekte de görüldüğü gibi ‘sevimli, mutluluk veren’ şeklinde mecazi anlamı da gösterilmelidir.

ihtiyatlı ihtiyatlı: ‘Çok dikkat ederek, temkinlice’ anlamı taşıyor. “Leylek, ihtiyatlı ihtiyatlı, yolun bir sağına bir soluna bakındı.” (MNS/A, 55)

ince ince: “İnce ince erimiş ipek mendillerinden birini çıkarıp vermiş.” (Sİ/DD, 57). Anlamın ‘yavaş yavaş, azar azar’ olduğunu düşünüyorum.

ine kalka: ‘İnerak çıkarak, kalkarak’ anlamındadır. “Artık bundan böyle, lodos dalgası gibi ine kalka yürüyecekti.” MNS/A, 46)

inişli kalkışlı: “Kervan inişli kalkışlı bir dalga sırtı ayaklandı.” (NB/NA, 160). ‘Dalgalanarak, dalgalı bir şekilde’ anlamı taşıyor.

işlenmiş işlenmemiş: bk. açık koyu

ite ite: “Şerbetçiler, helvacılar, macuncular tenteli işporta arabalarını ite ite dolaşıyorlardı.” (NB/NA, 40). Anlamı ‘sürekli iteleyerek’ tir.

itile sövüle: “Dükkâncılar tarafından kovularak, itile sövüle bir müddet te (!) böyle dolaştı.” (RHK/S, 22). Buradaki anlamın ‘itilip kakılmak ve küfür yiyerek’ olması gerekiyor.

kahırlı kahırlı: “Şurda oturur, kahırlı kahırlı konuşur.” (OK/BFV, 50). ‘Üzüntü, sıkıntı dolu olarak’ anlamını taşır.

kara kara: “İnce kaşlar bir ara kara kara çatılıyor.” (OK/BFV, 154). ‘Kapkara bir şekilde’ anlamına gelmektedir.

katmer katmer: “Şehrin arkasında, elele, omuz omuza, sıra sıra ve katmer katmer dağlar.” (RHK/S, 6). Anlamının ‘tabaka tabaka, katlar hâlinde’ olduğunu düşünüyorum.

kaykıla kaykıla: “Tek başına Beyoğlu’nda elleri arkasında geriye kaykıla kaykıla aheste aheste geçirdi.” (HT/ÖTÖCÖD, 15.) ‘Yaslanacak şekilde’ anlamını taşıyor.

kaza bela: “Allah şu delikanlıyı kazadan belâdan, oddan afattan saklasındı.” (NB/NA, 114). Bu ikileme ‘her türlü felaket-facia’ veya ‘kötü durum’ anlamına geliyor.

kıl kıl: ‘Çok kıl dolu olan’ anlamındadır. “Korkuyla bakmıştı adamın ablak, kıl kıl damarlı sütbeyaz yüzüne...” (OK/BFV, 24).

kıllı kıllı: “Bir bilekler vardı oğlанда kalın, kıllı kıllı.” (OK/BFV, 16). ‘Kıllarla dolu olan’ anlamına geliyor.

kıvrıla büküle: “Beyaz taşlar, kıvrıla büküle inen yolun kıyısına pek yakındı.” (CU/KS, 75). Anlamı ‘kıvrılıp bükülen’ dir.

kıvrıla kıvrıla: Anlamı yukarıdakine yakındır. “Minarelerdeki gibi, kıvrıla kıvrıla çıkılan, daracık, karanlık merdiveni çıkıyorlar.” (OK/BFV, 90) veya “Mehtap ışığı altında yokuş aşağı kıvrıla kıvrıla kasabaya doğru giden yola bakmaya başladım.” (MK/BÖ, 1)

kızlı oğlanlı: ‘Kızlarla oğlanlar karışık olarak’ anlamı taşıyor. “Boy boy, kızlı oğlanlı evlatlarını, kocasını bakışlarıyla severek...” (CU/KS, 13)

kilo kilo: bk. but but. Anlamı ‘kilolarca’ dır.

kitaplar kitaplar: “Koltuğuna gömülüyor ve kitaplar kitaplar okuyordu.” (Sİ/DD, 191). Burada yazar kitapların çokluğunu belirtmek için bu ikilemeyi kullanmıştır.

korka korka: "Savrulan siyah saçları korka korka okşadı." (CU/KS, 52). Anlamı 'çekinip biraz korkarak'tır.

köpük köpük: "Allar, morlar, sarılar... köpük köpük, şarkı şarkı, çığlık çığlık Mahmutpaşa yokuşunun ses kalabalığına karışıyor yayılıyor." (OK/BFV, 107). Yazarın buradaki benzetmesi kumaşların dalgalanarak, salınarak ortaya koyduğu görüntüdür. Çok hareketli ve renkli bir görüntüyü çizmektedir.

köpüre köpüre: "Baba köpüre köpüre ardını getirmeğe başladı sözlerinin." (OK/BFV, 96). Anlamı 'kızgınlıktan ağızından köpükler saçarak' olmalıdır.

kulaç kulaç: 'Kulaç uzunluğunda olarak' anlamına geliyor. "Alışılmış bir özenle özenişle kulaç kulaç çektığı ıslak misinalar." (CU/KS, 57).

küme küme: "Serçeler sevinç cıvıltılarıyla küme küme konup kalkıyorlar." (CU/KS, 73). Anlamının 'kümeler, topluluklar hâlinde' olması gerekiyor.

mavi mavi: "Bacağında, laciverdini mavi mavi atmış ütüsüz, daracık bir pantolon." (OK/BFV, 61). 'Yer yer maviye dönmüş, mavileşmeye yüz tutmuş' anlamında kullanılmıştır.

miskin miskin: "İki haftadır Beyrut içinde dalgın dalgın, miskin miskin dönüp dolaşiyor." (RHK/S, 10). Anlamı 'miskin bir şekilde, miskince' olmalıdır.

mutlaka da mutlaka: Yazarlarımızın ikilemeleri daha da pekiştirebilmek için kullandıkları bir yol da, her iki kelime arasına (da/de) yerleştirmeleridir. "Mutlaka da mutlaka saçları briyantınle sıkı sıkı, gıcır gıcır, pırıl pırıl taralı." (OK/BFV, 173). Anlamı 'kesinlikle'dir.

muz muz: bk. güneş güneş. Anlamı 'bir çok muz bir arada'dır.

nazlana nazlana: Anlamının 'bir hayli naz ederek' olduğunu düşünüyorum. "Nazlana nazlana anlatacağı her lafın tadını çıkara çıkara, dirhem dirhem konuşuyordu." (AN/MK, 23).

neşeli neşeli: "Küçük bir köpek neşeli neşeli kuyruk sallıyor, kesik kesik havlıyordu." (NB/NA, 55). 'Sevinç ve neşe dolu olarak' anlamındadır.

nineli dedeli: 'Ninelerle dedelerle birlikte' anlamına gelmektedir. "Cümbür cemaat, çoluk çocuklu, nineli dedeli varsıl aileler." (NB/NA, 215). 'Analı babalı' ikilemesinden ayrı, farklı aile bireyleriyle yapılan bir ikilemedir.

od afat: bk. kaza bela. 'Ateş ve felaket' anlamındadır.

öbek öbek: "Meydanın dört bir yanında öbek öbek ateşler yanıyordu." (CU/KS, 7). 'Öbekler olarak, kümeler hâlinde' anlamına gelmektedir.

övüne övüne: "En zengin aile kızları Beyoğlu taşlarıyla donanmış, övüne övüne gezinip duruyorlar." (Sİ/DD, 141). Anlamının 'iftihar ederek, etrafa hava atarak, şişinerek' olması gerekir.

özleye özleye: ‘Sürekli özlem duyarak, özleyerek anlamındadır. “Doğduğu çöllerin sıcak güneşini özleye özleye, üşüyerek, titriyerek ölüyor muydu?” (Sİ/DD, 161)

pamuk pamuk: “Kıpkırmızı ayaklarının parmak araları pamuk pamuktu, terden vıcık vıcık.” (OK/BFV, 13). Anlamının “pamuklar dolu olarak” şeklinde verilmesi uygundur.

pervasız pervasız: “Halka şeklindeki yastıkçıkları kadifeden falan dikip pervasız pervasız kafalarına geçiriyorlar.” (Sİ/DD) Anlamı ‘hiç kimseden çekinmeden, sakınmadan’dır.

sade mi sade: İkillemeleri pekiştirmek için yazarlarımızın kullandığı başka bir biçim de, iki kelime arasına (mı/mi/mu/mü) getirmeleridir. “Konuşur gibi, anlaşıl-mayacak tümcelerin şak şak vurmadiğı, sade mi sade bir anlatı.” (OK/BFV, 129) Burada ‘çok sade, apaçık’ anlamındadır.

sarı sarı: “Ev gaz lambalarının titrek ışığıyla sarı sarı aydınlık.” (OK/BFV, 167). “Tamamen sarı, sapsarı” anlamı var.

sarsıla sarsıla: ‘Devamlı sarsılarak’ anlamındadır. “Sarsıla sarsıla uyumuştü bütün gece,’ yağmur vardı şakır şakır.” (OK/BFV, 12)

savura savura: “Mavi soluk basmadan kloş entarisini savura savura gidiyor durağa.” (OK/BFV, 59). ‘Dalgalandırarak, savurarak’ anlamındadır.

seneler seneler: Anlamı ‘bir çok sene’dir. “Seneler seneler geçer ve genç kızla genç adam birbirlerine sarılırlar.” (Sİ/DD,184)

sert sert: “Hanımların kocalarına sert sert bakıp kaş çatması da sözsüz dilin sanat yoluyla anlatımı olsa gerek,” (AB/F,9). Buradaki anlamı ‘hiddetli, kızgın bir şekilde’ olmalıdır.

seyrede seyrede: “Bütün bu gelişmeleri seyrede seyrede görev almış ama, ağ-zını da açmamış plancılar ve mimarlar da suçlu.” (AB/OY, 202). Anlamı ‘seyrede-rek, hiç karışmadan’ olabilir.

sıra sıra: “Karadeniz, sıra sıra gelen dağ gibi dalgalanıyla kumsalı basmıştı.” (NB/NA, 54). Dağlara benzeyen çok yüksek’ anlamındadır. Yazar burada ‘arka ar-kaya’ anlamını vermiştir.

sicim sicim: ‘İnce sicimler hâlinde’ anlamını taşıyor. “Karlar lapa lapa, yağ-murlar sicim sicim, soğuktan herkes evlerine, sobalarının başlarına sokuluyorlar-mış.” (OK/BFV, 15)

sinir sinir: “Şu, küpesinin âdi kırmızı taşıyla sinir sinir bakan sarışına ne olu-yor?” (OK/BFV, 61). ‘Can sıkıcı, rahatsız edici biçimde’ anlamı taşıyor.

sinirli sinirli: ‘Sinirli bir şekilde, öfkeli olarak’ anlamı verilebilir. “Odalarına sinirli sinirli gitti, çantasını bırakıp geri döndü,” (OK/BFV, 125)

sinsi sinsi: ‘Gizlice, kimseye hissettirmeden’ anlamındadır. “Demek sinsi sinsi bir işler karıştırıyormuş.” (OK/KT, 140)

siyahlı beyazlı: “Her birinin özellikleri ayrıydı; kavisli yolları, yollara kakılmış siyahlı beyazlı yuvarlacık taşları.” (Sİ/DD, 155). ‘siyah ve beyaz renklere boyanmış’ anlamını taşır.

sömür sömür: ‘Sürekli sömürerek’ tir. “Hepsi sömür sömür, kanını emen bir hayat sürdü.” (Sİ/DD, 54)

sulu sulu: “Tedirgin edecek şekilde, huzursuz ederek” anlamı verilebilir. “Sulu sulu yalvaracak bir an önce otele dönmek için.” (PC/BHÖ, 113)

sünepe sünepe: “O adi gazinolardan birine, en tenhasına, en gösterişsizine sünepe sünepe girdi.” (RHK/S, 35). Anlamı burada ‘korkarak, çekinerek, eziklik duyarak’ olabilir.

sürüne sürüne: ‘Sürünerek’ anlamındadır. “Genç, kız diz üstünde sürüne sürüne ta Necdet’in yanına kadar geldi.” (Sİ/DD, 71)

şaşkın şaşkın: *TS*’de olmayan bu ikilemenin yerine ‘şaşkın şavalak’ ikilemesi yer alıyor, ancak açıklamasında madde başı olmayan ‘şaşkın şaşkın’a gönderme yapılmış. Düzeltmesi gerekir. “Hilmi Efendi şaşkın şaşkın şişeleri seyrediyordu.” (RHK/S, 15). Anlamı ‘şaşıarak, şaşkın bir durumda’ olmalıdır.

şenlikli şenlikli: ‘Şen ve sevinç içinde’ anlamındadır. “Gülücükler içinde şenlikli şenlikli anlatmaya başladı.” (NB/NA,188)

tapatap: “Bende keyfi sorma Hafız hanım içeri girince tapatap söyledim.” (AG/AT 15). Anlamı ‘apaçık olarak, saklamadan’ olduğunu metnin öncesine bakarak söylememiz mümkündür.

taşırıla taşırıla: Anlamı ‘taşırılmış bir şekilde’ olmalı. “Dudaklar taşırıla taşırıla ateş kırmızısına boyanmış.” (Sİ/DD, 142)

tembel tembel: “Geç vakte kadar da bir yere çıkmıyarak barakanın önünde tembel tembel oturdu.” (RHK/S, 31). Anlamı ‘hiçbir iş yapmadan, tembelce’ dir.

ter ter: “Akşamları ter ter, toz toz dönerdi evine.” (OK/BFV, 13). Anlamı ‘ter içinde, çok terli’ olmalıdır.

titriye titriye: ‘Titreyerek’ anlamındadır, “Uzun kirpikleri, titriye titriye açılıp kapanıyordu,” (CU/KS, 125).

tomur tomur: *TS*’de ‘tomur’ madde başı bulunmuyor, ama ‘tomurcuk, tomurma, tomurmak’ var, oysa önce ‘tomur’ maddesi alınmalı. “Aydınlık Mayıs sıcağı, annesinin alnıyla gerdanında tomur tomur terler.” (OK/BFV, 6). Anlamı ‘damla damla hâlinde’ olmalıdır

tuhaf tuhaf: “Kitapçılar da yaşlı kızı tuhaf tuhaf süzüyorlardı.” (Sİ/DD, 111). Anlamı ‘garip bir şekilde’ veya ‘acayıp acayıp’ olmalıdır.

Kaynaklar:

- Aydın Boysan, *Dostluk*, 1989 (AB/D)
 _____, *Dünyayı Severek-II*, 1991, (AB/DS-II)
 _____, *Fısıltı*, 1989, (AB/F)
 _____, *Oldu mu Ya?*, 1985, (AB/OY)
 Aka Gündüz, *Aşkın Temizi*, 1937 (AG/AT)
 Attila İlhan, *Sırtlan Payı*, 1984 (Aİ/SP)
 _____, *Yaraya Tuz Basmak*, 1978, (Aİ/YTB)
 Aziz Nesin, *Mahallenin Kısmeti*, 1957, (AN/MK)
 Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Fıkraları*, 1958, (AŞH/GZF)
 Cahit Uçuk, *Kurtların Saygısı*, t.y., (CU/KS)
 _____, *Siyah Dantelli Şemsiye*, 1956, (CU/SDŞ)
 Çetin Altan, *Bir Uçtan Bir Uca*, 1970, (ÇA/BUBU)
 _____, *Gölgelerin Gölgesi*, 1981 (ÇA/GG)
 Ercüment Ekrem Talu, *Papeloğlu*, 1937, (EET/P)
 Halide Edip Adıvar, *Yol Palas Cinayeti*, 1956, (HEA/YPC)
 Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Hazan Bülbülü*, 1968, (HRG/HB)
 _____, *Hakka Sığındık*, 1968, (HRG/HS)
 _____, *Şipsevdi*, 1946, (HRG/Ş)
 Haldun Taner, *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, 1970, (HT/ÖTÖCÖD)
 _____, *Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu*, 1953, (HT/ŞYY)
 Mustafa Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, 2006, (MK/BÖ)
 Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Anahtar*, 1973, (MNS/A)
 Nazan Bekiroğlu, *Nar Ağacı*, 2012, (KB/NA)
 Osman Aysu, *Kanlı Tutku*, 2010, (OA/KT)
 Orhan Kemal, *Bir Filiz Vardı*, 2000 (OK/BFV)
 _____, *Yetmişikinci Koğuş*, 1985, (OK/YK)
 Peride Celal, *Bir Hanumefendinin Ölümü*, 2003, (PC/BHÖ)
 Refik Halid Karay, *Nilgün*, 1950, (RHK/N)
 _____, *Sürgün*, 1944, (RHK/S)
 Reşat Nuri Güntekin, *Akşam Güneşi*, 2010, (RNG/AG)
 _____, *Eski Hastalık*, 1976, (RNG/EH)
 _____, *Son Sığınak*, 1961, (RNG/SS)
 Salah Bırsel, *Kahveler Kitabı*, 1975, (SB/KK)
 _____, *Boğaziçi Şingir Mıngır*, 1979, (SB/BŞM)
 Selim İleri, *Daha Dün*, 2011, (Sİ/DD)
 _____, *Rüyamdaki Sofralar*, 2003, (Sİ/RS)
 Tarık Buğra, *Yağmur Beklerken*, 1987. (TB/YB)
 Yaşar Kemal, *İnce Memed*, 1984, (YK/İM)
 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Millî Savaş Hikâyeleri*, 1990, (YKK/MSH)
 _____, *Politikada 45 Yıl*, 1968 (YKK/PKY)
 _____, *Sodom ve Gomora*, 1984, (YKK/SG)